Насимхон РАҲМОНОВ

ЎЗБЕК АДАБИЁТИНИ ДАВРЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

ISBN 978 9943-4552-9-0

Насимхон РАҲМОНОВ

ЎЗБЕК АДАБИЁТИНИ ДАВРЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Монография

Тошкент
“MUMTOZ SO‘Z”
2016

УЎК: 821.512.133
КБК 83.3(4Ў)5

Китобда муаллиф бир неча йиллик кузатувлари асосида ўзбек адабиёти тарихини даврлаштиришнинг назарий-методологик тамойилларини умумлаштиришга, бир тизим ҳолига келтиришга ва тавсифлашга ҳаракат қилади, ўзбек адабиётида "Ғазнавийлар даври адабиёти", "Ўрта аср халқ адабиёти" каби янгича даврлаштиришнинг ўзига хос тамойилларини ўртага ташлайди, жаҳон адабиётшунослигида ишлаб чиқилган адабиётлараро умумлаштиришни ўзбек адабиётининг даврлаштирилишига татбиқ қилиш ҳақидаги фикрларини ҳам илгари суради. Бундан ташқари, Исломгача бўлган қадимги туркий адабиёт, Олтин Ўрда адабиёти ва Темурийлар даври адабиётини даврлаштиришнинг тамойиллари, ўзига хос хусусиятлари ва асосларини қисқа баён қилади. Китобдан яна Алишер Навоийнинг Шарқ адабиётини даврлаштиришга муносабатлари ва қарашлари ҳам ўрин олган. Ўзбекистон Олий таълим тизимидаги ва академик нашрлардаги даврлаштириш масалалари танқидий таҳлил қилинган.

Масъул муҳаррир
Қозокбой Йўлдош – педагогика фанлари доктори, профессор

Тақризчилар:
Боқижон Тўхлиев – филология фанлари доктори, профессор;
Дилнавоз Юсупова – филология фанлари номзоди

ISBN 978-9943-4552-9-0

© Насимхон РАҲМОНОВ, 2016
© "MUMTOZ SO'Z", 2016

Ушбу китобимни устозим
Алибек Рустамовнинг
порлоқ хотирасига бағишлайман

ЎЗБЕК АДАБИЁТИНИ ДАВРЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ

Ҳамма даврда адабиётни ҳудудий ва давр жиҳатидан белгилаб, ўша даврга алоҳида эътибор берилгани диққатни тортади. Зотан, адабиётда даврнинг ижтимоий манзараси акс этади. Адабиёт "образли-поэтик кечинма ва кечинма турли шаклларда ифодаланадиган ижтимоий фикр тарихи"[1] экани кўпчилик томонидан эътироф этилган. Дарвоқе, ижтимоий фикр тарихи ҳар бир давр адабиётининг муҳим белгиларидан биридир.

Ўтган асрнинг 30-йилларидан бошлаб ўзбек адабиётини даврлаштириш бўйича Абдурауф Фитрат, Олим Шарафиддинов, Миён Бузрук каби қатор олимларнинг кузатувлари, 60-70-йилларда олий таълим тизими дарсликларида ва академик нашрларда ўзбек адабиётининг маълум бир даврлари қайси санадан бошлаб қайси санада тугаши ҳақидаги қарашлар илгари сурилган эди. Бу қарашларда маълум бир мезонлар кўзга ташланмайди. Ана шу қарашлардаги хар хилликлар бугунги кунда адабиётшуносликда бир қатор жиддий масалаларни, жумладан, ўзбек адабиётини қайтадан даврлаштириш заруратини кун тартибига қўймоқда. Мустақиллик даврида олий таълим тизимида ўзбек адабиётини ўқитиш тажрибаси шу масалага алоҳида туртки беришга диққатимизни жалб қилди. "Адабиётни алоҳида даврлаштириш шарт эмас, тарихий даврлар билан тенглаштирилса ҳам бўлади," ёки "фалон даврлардаги матнларни ўзбек адабиётида алоҳида давр қилиб бериш керак эмас, бу даврда ҳали адабий тасаввурлар шаклланмаган эди" деб айтадиган одамлар ҳам бор. Адабиётни тор тушуниш оқибати баъзан ўпирилишларга олиб келди, даврлаштиришда кўп адабий, ижтимоий, тарихий мазмундаги матнлар эътибордан четда қолиб кетди. Юнон ва рим тарихий манбаларидаги Ўрта Осиё тарихига оид "Тўмарис", "Широқ", "Зариадр ва Одатида" каби қиссалардан ташқари, кичик афсоналар, Ўрта Осиё қабилалари тарихига оид маълумотларни

[1] Бу хақда батафсил маълумот олиш учун қаранг: Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – Москва, 1940, 53-бет.

МУНДАРИЖА

Ўзбек адабиётини даврлаштиришнинг назарий-методологик масалалари..........3
Методология..........6
XV асрнинг 30-йиллари ўзбек адабиётшунослигида даврлаштириш масаласи..........9

Исломгача бўлган қадимги туркий адабиёт..........18
Ўзбек адабиётини хронологик босқичларга бўлиб ўрганиш масаласи..........24
Ғазнавийлар даври адабиёти..........31
Берунийнинг тарихийлик тамойилига муносабати..........37

Чиғатой улуси, чиғатой тили, чиғатой адабиёти ва даврлаштириш масаласи..........50
Чиғатой улуси..........50
Чигатой тили..........53
Чиғатой адабиёти..........65

Олтин Ўрда адабиёти..........71
Мамлуклар давлатининг қисқача тарихи. Бу давлатдаги ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаёт..........79

Темурийлар даври чиғатой адабиётининг айрим қирралари..........85
Алишер Навоий адабиётни қандай даврлаштирган эди?..........88

Халқ адабиёти тарихий-адабий бирлик сифатида..........97
ХУЛОСА ЎРНИДА..........107

83.3(4Ў)5
Р 25
Раҳмонов, Насимхон.

Ўзбек адабиётини даврлаштириш масалалари / Насимхон Раҳмонов; масъул муҳаррир Қозоқбой Йўлдош. – Тошкент: MUMTOZ SO'Z, 2016. – 112 б.

УЎК: 821.512.133
КБК 83.3(4Ў)5

ISBN 978-9943-4552-9-0

Илмий нашр

Насимхон РАҲМОНОВ

ЎЗБЕК АДАБИЁТИНИ ДАВРЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Монография

Нашриёт муҳаррири: Маҳкам Маҳмудов
Мусаҳҳиҳа: Ҳилола Болтабоева
Техник муҳаррир: Беҳзод Болтабоев

"MUMTOZ SO'Z"
масъулияти чекланган жамияти
нашриёти

Манзил: Тошкент, Навоий кўчаси, 69.
Тел.: (998 71) 241-60-33 E-mail: mumtoz_soz@mail.ru

Нашриёт лицензияси AI № 103. 15.07.2008
Босишга рухсат этилди 22.04.2016
Қоғоз бичими 60x84 1/32. Офсет қоғози
Times New Roman гарнитураси. Ҳисоб-нашриёт табоғи 7,0
Шартли босма табоғи 7,0. Адади 500
Баҳоси келишилган нархда

«MUMTOZ SO'Z»
масъулияти чекланган жамиятининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Манзил: Тошкент, Навоий кўчаси, 69.
Тел.: 241-81-20